

עבר פשוט כעבר מוקדם

א, טו וְנִמְצָה דָמוֹ עַל קִיר הַמְזִבְחַ

כבר ראינו בפרשת בראשית כיצד בחלק ההליכותי (סיפורי) של התורה, שימוש הכתוב בעבר פשוט במקום הסגנון הרגיל בכל התורה של עתיד בתוספת וי"ו ההיפוך ("וְהָאָדָם יָדַע" – ולא 'וידע האדם', "וְהָ' פָקַד אֶת-שָׂרָה" – ולא 'ויפקוד ה' את שרה') מתפרש לא כעבר רגיל כי אם כעבר מוקדם (כפי שרש"י ציין על אתר). במאמר זה נראה כי אותו עיקרון תופס גם בחלק ההלכתי של התורה, כי סדנא דתורה חד הוא.

הנה בדין עולת העוף אנו קוראים "וְהִקְרִיבוּ הַפֶּהֱן אֶל-הַמְזִבְחַ, וּמָלַק אֶת-רֵאשׁוֹ וְהִקְטִיר הַמְזִבְחָה, וְנִמְצָה דָמוֹ עַל קִיר הַמְזִבְחַ". ומפרש רש"י: אפשר לומר כן?! מאחר שהוא מקטיר הוא ממצה?! [הרי אם כבר הקטיר הכל המזבחה, אין עוד מה למצות על קיר המזבח]. אלא [פירוש על דרך המדרש באמצעות היקש] מה הקטרה, הראש בעצמו והגוף בעצמו [כפי שהגמרא לומדת מפעמיים "וְהִקְטִיר" אף מליקה כן שתיכף יש להפריד בין הראש והגוף]. ופשוטו של מקרא מסורס הוא – "ומָלַק... וְהִקְטִיר", וקודם הקטרה "וְנִמְצָה דָמוֹ" כבר, עכ"ל רש"י.

הוי"ו בשלשת הפעלים הראשונים שבפסוק "וְהִקְרִיבוּ, וּמָלַק, וְהִקְטִיר" הוא וי"ו ההיפוך, כך שהמשמעות היא של ציווי, כמקובל בכל התורה כולה, כמו "וְשִׁנְנֶתֶם לְבַבְיָךְ" וכדו'. אולם, מבאר רש"י, הוי"ו האחרונה ("וְנִמְצָה") היא וי"ו החיבור, כך שהפועל מתאר את הפעולה שנעשתה כבר [אשר מזה אנו מבינים שכך אמנם יש לעשות, אע"פ שאין ציווי מפורש על הפעולה].

מן הראוי להעיר ולבאר כאן לאלה שאינם בקיאים בדקדוק לשון הקודש, את ההבדל הגדול בין וי"ו ההיפוך מעתיד לעבר (שניתן לזהותו בקלות) לבין וי"ו ההיפוך מעבר לעתיד (שכמעט ואין אפשרות לזהותו). הרי וי"ו ההיפוך מעתיד לעבר מנוקדת בפת"ח ואחריה בא דגש חזק (לפני אות גרונית שאינה מקבלת דגש חזק, הוי"ו מנוקדת בקמ"ץ). לעומת זאת וי"ו ההיפוך מעבר לעתיד זהה לגמרי עם וי"ו החיבור, בהבדל אחד – שאינו שייך לפסוקנו כאן – שהמלה תהיה מוטעמת מלרע ולא מלעיל: "וְאֶהְבֶּתָּ (הטעם נמצא על התי"ו) אֶת ה'

אַלְהֵיךָ, ולא וְאֶהְיֶה (ה"א מוטעמת) — אנא הקפידו על כך במצות קריאת שמע (ולא בתפילת שמונה עשרה, ששם אפשר לומר כי ר'חמנא ליבא בעי).

כאן יש לציין שרש"י קרא לפירוש זה של הכתוב 'מסורס', מה שלא מצינו אצלו בפירושו לפסוקים כמו "וְהָאֵדָם יָדַע" או "וְהָ פָקַד אֶת־שָׁרָה" וכדו', שם רש"י ציין שהמלה בעבר פשוט מתפקדת כעבר מוקדם (ע"י השימוש במלה 'כבר' או 'קודם'). ונראה לומר, שדוקא כאן כתב רש"י שהוא מסורס, כי הוי"ו של "וְנִמְצָה" היא הוי"ו הרביעית ברצף של ארבע ווי"ם אחת ליד השניה: "וְהִקְרִיבוּ הַפֶּהֶן אֶל־הַמִּזְבֵּחַ, וּמָלַק אֶת־רֹאשׁוֹ, וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַהּ, וְנִמְצָה...". כדי לומר על הרביעית שהיא וי"ו החיבור, ובמילא עבר מוקדם, בניגוד לקודמות, ועוד להכניס את הפעולה "המוקדמת" בין השניה לשלישית (ולא לפני כולן), בודאי יש צורך להגדיר זאת כ"מסורס" ע"פ מושגי פשוטו של מקרא. אין פלא, אפוא, שרש"י הקדים להביא את המדרש לפני הפשט, דבר שהוא עושה רק כאשר יש עדיפות ברורה למדרש. את היסוד החשוב הזה בפרשנות רש"י מצינו הרבה בכתבי הרבי מליובביץ' זצ"ל, במאמריו המיוחדים והייחודיים לפי סדר פרשת השבוע בשנים תשל"ב, תשל"ג, תשל"ח.

לפי זה נבין מדוע במקום אחר בחלק ההלכתי של התורה בו רש"י ציין במפורש את העבר כעבר מוקדם, לא ציין שזה מקרא מסורס. ונדגים: בפרשת סוטה מקדימה התורה את הרקע העובדתי הלכתי (כפי שנבאר) לפני שהיא קובעת את "וְהִבִּיא הָאִישׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ אֶל־הַפֶּהֶן" (במדבר ה, טו). שלושת השלבים הקודמים לדין "וְהִבִּיא" הם לפי חז"ל (א) קינוי (ב) סתירה (ג) ספק טומאה. וכך סדר הפסוקים בכתוב: (פסוק יב) "כִּי־תִשָּׁטֵה אִשְׁתּוֹ וּמַעֲלָה בּוֹ מַעַל": (יג) "וְשָׁכַב אִישׁ אִתָּהּ... וְנָעַלְמָ... וְנִסְתַּרְהָ וְהָיָה נְטֻמָּאָה... וְהָיָה לֹא נְטֻמָּאָה" (יד) "וְעָבַר עָלָיו רֹחַ־קִנְיָה וְקִנְיָא... (טו) "וְהִבִּיא". והנה בסדר הכתובים אנו קוראים "וְעָבַר עָלָיו רֹחַ־קִנְיָה וְקִנְיָא אֶת־אִשְׁתּוֹ" (פסוק יד) רק אחרי "וּמַעֲלָה בּוֹ מַעַל... וְנָעַלְמָ... וְנִסְתַּרְהָ" (פסוקים יב-יג)! על זה כתב רש"י (ד"ה ועבר עליו): קודם לסתירה, כלומר, הוי"ו היא וי"ו החיבור וממילא "וְעָבַר" הוא זמן עבר רגיל, המתפקד כעבר מוקדם. כך שהקינוי ("וְקִנְיָא" פסוק ט"ו) היה לפני "וְנִסְתַּרְהָ" ולפני "נְטֻמָּאָה... לֹא נְטֻמָּאָה". לכן רש"י לא ציין 'מסורס', והסיבה לכך היא כי כאן אנו הופכים את הסדר בין שני פסוקים (כלומר, יש לקרוא כביכול את פסוק יד לפני פסוקים יב-יג), הוא הדין והיא

המידה שעבר פשוט ילמד על הקדמת פרק מסוים לפרק הכתוב לפניו, ורש"י יציין זאת בלי לומר 'מסורס'. דוגמה פשוטה (מתוך רבות) בסוף פרשת משפטים (שמות כד, א "וְאֶל־מֹשֶׁה אָמַר עֲלֶה") שם מפרש רש"י: פרשה זאת נאמרה קודם עשרת הדברות (בפרק כ') וב-ד' בסיון נאמרה לו "עֲלֶה" (עכ"ל). סידור הפסוקים בסדר חדש שייך יותר למושג 'אין מוקדם ומאוחר בתורה', מאשר למושג 'מקרא מסורס'.

ונראה לומר שמה שנראה לנו כחידוש בית מדרשו של רש"י, אשר בעקבותיו הלכו גדולי החכמים (בעל כסף משנה, בעל הכתב והקבלה, המשך חכמה ועוד), אינו אלא חז"ל מפורש במסכת פסחים (נט, א) בסוגיא של חטאת קודמת לעולה אצל קרבנות המצורע, וזה לשונם [בדין קרבן עולה ויורד בדלות, שמביא שתי צפרים, אחת לעולה ואחת לחטאת]: "וְהִקְרִיב אֶת־אֲשֶׁר לְחַטָּאת רִאשׁוֹנָה" (ויקרא ה, ח), מה תלמוד לומר? אם ללמד שתהא קודמת לעולה, הרי כבר נאמר (שם פסוק י) "וְאֶת־הַשְּׂנִי יַעֲשֶׂה עֲלֶה פְּמִשְׁפָּט" [ואם העולה הוא השני, ממילא החטאת ראשון]. אלא זה בנה אב לכל חטאות שיהיו קודמות לכל עולות הבאות אחריהן, וקיימא לן דאפילו חטאת העוף קודמת לעולת בהמה [כגון אצל יולדת עשירה המביאה כבש לעולה ועוף לחטאת, כל שכן במצורע שהחטאת והעולה הן שתיהן או בהמה או עוף]. אמר רבא [דין הקדמת החטאת לעולה בכל מקום שבאים הם ביחד, אינו תופס במקרה המסוים של קרבנות המצורע, וטעמו של רבא עמו (כפי שמיד מבאר) והוא על יסוד שימוש התורה בעבר פשוט במשמעות עבר מוקדם, כאשר הוי"ו מתפרשת כוי"ו החיבור ולא כוי"ו ההיפוך], שאני עולת מצורע, דרחמנא אמר (שם יד, כ) "וְהִעֲלֶה הַכֹּהֵן אֶת־הָעֹלָה" שהעלה כבר, עכ"ל הגמרא. ומפרש רש"י (ד"ה והעלה הכהן את העולה): בתר חטאת (שם פסוק יט) כתיב, ומדהוה ליה למיכתב "ואת העולה יעלה", וכתיב "וְהִעֲלֶה", משמע אפילו הביא העולה קודם לחטאת יכפר, עכ"ל.

מן הראוי כאן בסוף מאמר זה לנסות לתת הסבר לשוני להבדל זה בין (לדוגמא) "ויאמר" ובין "אמר" [כגון (שמות כד, א) "וְאֶל־מֹשֶׁה אָמַר"]. הרי אם עתיד "ויאמר" הופך להיות עבר על ידי השימוש בתוספת וי"ו (ההיפוך), כאשר צורת העתיד עוד נשמרת ("ויאמר"), אין פלא שצורת העבר ממש, ללא כל זיקה לצורת העתיד, תציין עבר יותר מאשר עבר רגיל, הלא הוא עבר מוקדם. ועדיין יש מקום ללומד המשכיל אל דבר ה' לשאול על מעיקרא דדינא, מה ראתה התורה

לציין עבר בזמן על ידי השימוש בצורת העתיד בלשון ואז להפוך אותו (ע"י וי"ו ההיפוך!) אל העבר? ! וכי לא מתבקש שלשון עתיד יציין פעולה שתהיה בעתיד ולשון עבר יציין פעולה שהיתה בעבר, מאשר "להפוך" זה לזה וזה לזה על ידי שתי וי"ם בעלות צורה שווה? ! זוהי תופעה לשונית שלמיטב ידיעתנו אין לה אח ורע בכל שפה אחרת משבעים הלשונות, וה' יאיר את עינינו. [ולולי דמיסתפינא אימא בה מילתא. המלה "ויאמר" מציינת לא רק את מה שה' אמר למשה באותה הפעם, אלא יש לה השלכות ויישומים לדורי דורות ולנצח נצחים, באשר היא כתובה בטקסט של התורה. זאת לומדים מ"ויאמר" ולא יכולנו ללמוד מ"אמר"].